



לקוחות נכבדים,

בעדכון לקוחות זה נסקור בפניכם סוגיה המתעוררת באופן תכוף, והיא הגדרתם של בני זוג כידועים בציבור; זאת בעקבות פסיקה חדשה של בית המשפט העליון בעניין רע"א 3323/23 פלוני נ' ש. שלמה חברה לביטוח בע"מ (6.5.2024). להגדרה זו חשיבות רבה, הן בנוגע למערכת היחסים הפנימיים בין בני הזוג, לרבות בהקשר של חלוקת רכוש ודרישת מזונות במקרה של פרידה, הן לגבי זכויות הירושה - סוגיות שיש להן השפעה דרמטית על הניהול של עסקים והון משפחתי ועל ביצוע העברות בין דוריות. נוסף לכך, סוגייה זו חיונית לצורך עיגון הזכויות של הנוותר בחיים כלפי הרשויות.

מעמדם של ידועים בציבור במשפט הישראלי והגדרתם המשפטית

ידועים-בציבור הוא כינוי כולל לבני-זוג המקיימים יחסים דמויי-נישואים אף שאינם נחשבים לנשואים מן הבחינה המשפטית. בישראל, מתקיימות מגמות לצמצום הפער המשפטי בין ידועים בציבור לבין נשואים ושל הרחבת תנאי הכניסה המקנים מעמד של ידוע בציבור. במסגרת זו קיים מגוון של חוקים "סוציאליים", לרבות כאלה המקנים זכויות כלפי הביטוח לאומי, כאלה העוסקים בזכויות לקצבות מגורמים שונים, דברי חקיקה המסדירים את הזכות לפיצויי פיטורים העוסקים בענייני ידועים-בציבור ומקנים להם זכויות שקולות לזכויות בני זוג נשואים, ודברי חקיקה המקנים זכויות לפיצוי לבני הזוג במקרה של תאונות דרכים. לצד החקיקה הסוציאלית, קיימים חוקים נוספים המעניקים זכויות של "נשואים" לידועים-בציבור. הבולט ביותר בהקשר זה הוא חוק הירושה, תשכ"ה-1965 שבו נקבע בסעיף 55 לחוק הסדר המשווה הלכה למעשה את זכויות הירושה של בני זוג ידועים בציבור לאלה של נשואים.

למרבה ההפתעה, בחוקים העוסקים בידועים בציבור אין הגדרה משפטית ברורה מי נחשב לידוע בציבור. בתי המשפט נוקטים באמת-מידה גמישה המרחיבה את האפשרות להיחשב לידועים-בציבור: הם הקלו בדרישות הכניסה למצב המוכר כידועים-בציבור, כך שצומצמו מאוד המבחנים הפורמליים הנדרשים לצורך זה, כגון הגדרת זמן מינימום של חיים משותפים. כך למשל, נקבע בפסיקת בית המשפט העליון שתקופת חיים של שנה ואולי אפילו פחות מכך עשויה להספיק בכדי להגדיר בני-זוג כידועים בציבור. במקרה אחד פסק בית המשפט העליון כי בני זוג נחשבים כידועים בציבור לצורך דיני הירושה גם כאשר התקיימה ביניהם הפרדת רכוש מוחלטת ואף במקרה שבו הם התגוררו במרבית השבוע בדירות נפרדות. במקרה אחר, פסק בית המשפט המחוזי כי תקופת חיים משותפים בת שלושה חודשים בלבד מספיקה על מנת שבת הזוג תהיה זכאית לזכויות מלאות בעזבונו האיש כאילו הייתה אישה נשואה. תרומה מיוחדת של הפסיקה למוסד הידועים-בציבור קשורה לעיצובו של מערך היחסים הכלכלי-רכושי שבין הידועים-בציבור. אף בהקשר זה המשיכה הפסיקה את המגמה של השוואת מעמדם של ידועים-בציבור למעמדם של נשואים הן לעניין חלוקת רכוש בעת פרידה או מוות והן לעניין האפשרות לתבוע מזונות בן זוג או תמיכה כלכלית לאחר פקיעת הקשר הזוגי.

העמדה המרחיבה של המשפט הישראלי לעניין זכויות ידועים בציבור והרחבתן, קשורה בעליל לתפקיד הייחודי של מוסד זה: בעולם המשפט הישראלי, החיים כידועים בציבור נתפסים בעיקר כפתרון אזרחי עבור מנועי חיתון, ואנשים שלא מעוניינים להינשא בנישואים דתיים מסיבות אידיאולוגיות. התמיכה במוסד הידועים בציבור מהווה חלק מפרויקט רחב היקף שבמסגרתו

המשפט האזרחי מבקש להעמיד תחליפי נישואים למי שאינו רוצה או אינו יכול להינשא בנישואים דתיים.

בספרי **הידועים בציבור בראי התיאוריה האזרחית של דיני הזוגיות** (2005) ובסדרה של מחקרי המשך בנושא, ביקשתי להעשיר את החשיבה על הידועים בציבור מנקודת מבט חוזית וליברלית, המעמידה במרכזה את הצדדים ואת רצונם. על סמך מחקר סוציולוגי ומשפטי בישראל ומחוצה לה, טענתי שהחיים כידועים בציבור ואי הנישואים משקפים לעיתים דחייה של דיני הנישואים. בהתאם לכך החלת דיני הנישואים, לרבות המחויבויות הגלומות בדינים הללו על הידועים בציבור, אינה מכבדת את בחירת הצדדים. על כן לשיטתי, יש להבחין בין מקרים של ידועים בציבור מנועי חיתון או כאלה המתנגדים אידיאולוגית לנישואים הדתיים, שלגביהם מוצדק להגמיש את תנאי הסף לצורך הגדרתם כידועים בציבור, לבין ידועים בציבור אוניברסאליים, כלומר כאלה המסוייגים מן הנישואים ללא קשר להיבט הדתי, שלגביהם יש להקשיח את תנאי הכניסה למעמד של ידועים בציבור בכדי למנוע מצב שבו המשפט יכפה מחויבות משפטית על מי שלא בחר בכך. עמדה זו חלחלה לפסיקה הישראלית ובהתאם בכמה פסקי דין של בתי המשפט הוזכרה ההבחנה בין הסוגים השונים של הידועים בציבור והצורך להקל על הגדרתם של מנועי חיתון כידועים בציבור ומנגד הצורך להקשיח את אמות המידה הנדרשות להכרה בבני זוג כידועים בציבור, כאשר מדובר בבני זוג שבחרו שלא להינשא מסיבות אוניברסאליות.

מגמה חדשה בפסיקת בית המשפט העליון:

ברע"א 3323/23 פלוני נ' ש. שלמה חברה לביטוח בע"מ (6.5.2024) פסע בית המשפט העליון צעד משמעותי בכיוון המצמצם את האפשרות של בני זוג להיחשב כידועים בציבור. השופטת יעל וילנר קבעה כי מגורים משותפים למשך שנה וחצי וקביעת תאריך לחתונה בנישואים אזרחיים אינם מספיקים – בהיעדר ראיות ממשיות נוספות ביחס לקיומה של כוונה ליצור קשר משפטי מחייב – על מנת להכיר בבני הזוג כידועים בציבור. עם פסק הדין של השופטת וילנר הסכימו השופטים דוד מינץ ויצחק עמית.

המקרה עסק בבני זוג שהכירו כשבן הזוג היה סטודנט ובת הזוג בדיוק סיימה את לימודיה. כעבור כחצי שנה הם עברו לגור ביחד בדירה שכורה, ולאחר שנה וחצי של מגורים משותפים החליטו להינשא בנישואים אזרחיים (בן הזוג לא היה יהודי). כחודשיים לפני מועד החתונה שנקבע, אירעה תאונת דרכים קטלנית ברכב בו נסעו והאישה נהרגה. השאלה המשפטית שהתעוררה בפסק הדין היא האם בן הזוג נחשב לידוע בציבור, וכמי שהיה תלוי באישה, על מנת שיהיה זכאי לפיצוי מחברת הביטוח שביטחה את הרכב.

השופטת וילנר קבעה כי יש לנקוט באמת מידה זהירה שמחייבת איפוק וריסון לפני הכרה בבני זוג כידועים בציבור מבחינה משפטית. היא הדגישה שחיים משותפים כשלעצמם אינם מקנים מעמד של ידועים בציבור ללא בחינה מהותית של הכוונה של בני הזוג להחיל חובות משפטיות על מערכת היחסים. בדומה, היא עמדה על הצורך באמות מידה קונקרטיות המעידות על כוונה לקשר מחייב. במסגרת זו היא הזכירה את המלצתי ביחס לחוק הירושה החדש, במסגרתה הצעתי לקבוע תקופת מינימום של חיים משותפים למשך שלוש שנים, תוך החרגה של בני זוג שיש להם ילד משותף ובני זוג שהתקשרו בהסכם פורמאלי, כברירת מחדל להכרה בזכויות ירושה. כמו כן, השופטת וילנר ציינה את החשיבות של קיום כתובת מגורים משותפת, חשבון בנק משותף וקביעה הדדית של בני הזוג כמוטבים.

זאת ועוד, בבית משפט שלום נקבע כי העובדה שבני הזוג הם מנועי חיתון מביאה לכך שיוחל עליהם רף מקל כשבוחנים את השאלה האם הם ידועים בציבור. השופטת וילנר קבעה אחרת. לגישה, אין זה מספיק שבני הזוג מנועי חיתון בשביל להקל בנטל ההוכחה הנדרש לקביעה כי הם ידועים בציבור, אלא צריך להראות שזאת גם הסיבה שהם לא התחתנו בנישואים דתיים. במקרה הזה, היא קבעה, העובדה שבני הזוג לא יכלו להתחתן לפי הדין הישראלי לא מנעה מהם את האפשרות לפנות לנישואים אזרחיים - לכן אין סיבה להקל ברף ההוכחה הנדרש.

השופטת וילנר דחתה את המסקנה של בית משפט השלום לפיה הרצון של בני הזוג להתחתן במועד הסמוך לתאונה, מעיד על כוונתם להחיל על מערכת היחסים שביניהם - עוד טרם הנישואין - את ההשלכות האזרחיות-כלכליות של חיי הנישואין. תחת זאת, קבע בית המשפט העליון כי עצם הכוונה להינשא לא מהווה אינדיקציה להכרה בבני-זוג כידועים בציבור והמסקנה יכולה

להיות לפעמים הפוכה. כלומר, אפשר לטעון כי עד שבני הזוג לא התחתנו הם לא התכוונו להחיל על עצמם את השלכות המשפטיות של חיי נישואים. בהקשר הספציפי ציינה השופטת וילנר, כי בני הזוג לא ניהלו משטר רכושי משותף שכן לא היה להם חשבון בנק משותף והתקיימה הפרדה רכושית; הגבר לא היה מוטב בפוליסת הביטוח של האישה אלא רק הוריה; וכתובת המגורים הרשמית של האישה הייתה בית הוריה. לכן, נקבע כי בן הזוג לא ייחשב כבן זוג ידוע בציבור ולא יקבל פיצוי מחברת הביטוח.

הערכה ולקחים לעתיד

את עמדתי כלפי פסק הדין ניתן לתמצת כך: מסכים עם העיקרון, מסתייג מהתוצאה.

עקרונית, על רקע מגמה קודמת בפסיקה להרחיב את הגדרת ידועים בציבור גם לתקופות חיים מינימליות של שלושה חודשים ולבני זוג שכלל לא התגוררו יחדיו, הפסיקה המצמצמת כעת היא ראויה ותורמת לוודאות של בני זוג המבקשים לכלכל את צעדיהם בעתיד. ברוח זו יש לקוות שגם המחוקק יאמץ אותה במסגרת התיקון לחוק הירושה המקודם בימים אלה.

עם זאת, יש להסתייג מהתוצאה הסופית במקרה הזה. לדעתי, כאשר מדובר על מישור היחסים הכלכליים בין בני הזוג או על דיני הירושה יש להקפיד שלא תוטל על בני זוג מחויבות משפטית הנושאת בצידה השלכות כלכליות בשלב שבו הם לא היו מעוניינים בה. לעומת זאת במקרה הזה - שבו מדובר על חוק סוציאלי שמטרתו מתן פיצוי למי שכן זוגו נפגע בתאונה ובני הזוג גרו יחדיו תקופה משמעותית, היו פסולי חיתון והתכוונו להתחתן בחו"ל תוך זמן קצר - מכלול הנסיבות מראה על פגיעה כלכלית ורגשית משמעותית המצדיקה פיצוי. הטענה הפורמאלית לפיה הצדדים התכוונו לקחת על עצמם מחויבות משפטית רק לאחר החתונה אינה מתאימה למקרה הזה. מכל מקום, פסק דינו של בית המשפט העליון מעלה מספר סוגיות חשובות בכל הקשור להסדרה הראויה של זוגיות ללא נישואים בכלל ובהקשר של העברות בין דוריות והורשה בפרט.

- ראשית, לנוכח העמימות הקיימת לגבי הגדרת המושג של בני זוג ידועים בציבור, והמגמה הרווחת בפסיקה להגדרה מרחיבה של המוסד, חשוב שבני זוג לא נישואים, ואפילו מדובר בבני זוג בתחילת הקשר הזוגי או כאלה שאינם מתגוררים יחדיו תחת אותה קורת גג בקביעות, יתקשרו בהסכם מחייב הקובע את מערכת הזכויות והחובות שהם מבקשים להחיל על עצמם. החשיבות של עריכת הסכם כאמור גוברת ככל שהקשר בין בני הזוג מעמיק (למשל, עם חלוף הזמן, או בטרם מעבר למגורים משותפים). הסכם כזה צריך להתייחס ליחסי הרכוש במהלך הקשר ועם פקיעתו, כמו גם לאחריות הכלכלית בין בני הזוג במהלך הקשר ובסיומו. ללא הסכם כזה עלולים בני הזוג למצוא את עצמם מחויבים בחובות שלא חפצו בהן.

- מנגד, לנוכח פסק דינו החדש של בית המשפט העליון, מתעורר גם חשש הפוך לפיו בני זוג שאינם נישואים לא יוכרו כידועים בציבור ולא יזכו לזכויות סוציאליות שונות. חשש דומה מתעורר לגבי בני זוג של מי שנפגעו במלחמה או בפעולות איבה. לפיכך, על בני זוג המעוניינים שבני זוגם יזכו להכרה מצד הרשויות במקרה מוות, לעגן את מעמדם המשפטי בהסכמים מתאימים שישדירו הן את מישור היחסים הפנימי בין בני הזוג, הן את מישור היחסים החיצוני בין בני הזוג לרשויות המדינה.

- כפי שנקבע לא אחת בעבר, הסכמי ממון עוסקים בזכויות הרכוש של בני הזוג אך הם מוגבלים לתחום זה, ואינם יכולים לקבוע הסדרי ירושה. לכן, מי שישתפק בהסכם ממון, שאינו משולב בצוואה, יוליך לכך שבן זוגו יירש את מחצית העזבון גם אם לא זו הייתה כוונתו.

- הגם שבאופן פורמאלי הסכמים בין ידועים בציבור אינם מחייבים אישור של בית המשפט כתנאי לתקפם, מומלץ להגיש הסכמים אלה לאישורו של בית המשפט. מתכונת זו מעניקה לבני הזוג ודאות, ומונעת העלאת טענות עתידיות ביחס לתוקף ההסכם או ביחס להבנתם של בני הזוג את משמעויותיו המשפטיות והכלכליות.

- על הסכם בין ידועים בציבור להתייחס לא רק למצב העובדתי הקיים, אלא גם לתרחישים עתידיים ולדרך השינוי של ההסכם (לרבות במקרים של שינויים טבעיים בנסיבות החיים). עם זאת, על פי פסיקת בתי המשפט (עד כה פסיקה זו נמסרה על ידי בית המשפט לענייני משפחה ובתי המשפט המחוזיים בלבד), כאשר בני זוג ידועים בציבור נישאו כעבור שנים, ההסכם שערכו כידועים בציבור, אפילו אם הוא מתייחס למקרה של נישואים אפשריים בעתיד, אינו מחייב, והם נדרשים לערוך

הסכם חדש המתייחס במפורש לכוונתם להינשא בסמוך לנישואים או אחריהם. הסכם כזה יש לאשר בהתאם להוראות חוק יחסי ממון.

- במקרים של העברות בין דוריות יש לדאוג לכך שבני ובנות הדור השני או השלישי, זה העומד לקבל זכויות בתאגיד לדוגמה, יתקשרו בהסכמים מתאימים עם בני ובנות זוגם גם כאשר מדובר בבני זוג שלא נישאו ובוודאי כאשר מדובר בבני ובנות זוג נשואים.
- במקרים המערבים תאגידיים או נאמנויות (ישראליות או זרות) יש להתאים את הסכמי הממון והצוואות להסדרים התאגידיים ולמסמכי הנאמנויות.

בברכה,

פישר (FBC & Co.)

מחלקת לקוחות פרטיים, העברות בין דוריות וניהול סכסוכי משפחה וירושה עומדת לרשותכם בכל שאלה או הבהרה ונשמח לסייע ככל הנדרש.

* כותב עדכון זה: פרופ' שחר ליפשיץ, לשעבר דיקאן הפקולטה למשפטים באוניברסיטת בר אילן ויועץ במחלקת לקוחות פרטיים, העברות בין דוריות וניהול סכסוכי משפחה וירושה במשרדנו.

03-6069640

shershkovitz@fbclawyers.com

עו"ד שלום הרשקוביץ, ראש המחלקה

03-6069640

Shahar.Lifshitz@biu.ac.il

פרופ' שחר ליפשיץ, יועץ במחלקה

03-6069640

aholzer@fbclawyers.com

עו"ד אריאל הולצר

03-6069640

eephraim@fbclawyers.com

עו"ד אהוד אפרים

הכלול באגרת מידע זו הוא מידע כללי בלבד, הוא אינו חוות דעת משפטית או ייעוץ משפטי ואין להסתמך עליו. כל הזכויות שמורות לפישר (FBC & Co.).
להירשם למייל זה או להסרה מרשימת התפוצה: news@fbclawyers.com